

Zacząło się w III Rzeszy. Obozy koncentracyjne na terenie Niemiec 1933-1945

Netrukus po Adolfo Hitlerio (Adolf Hitler) atėjimo į valdžią 1933 m. Vokietijoje ėmė rasti pirmosios koncentracijos stovykos. Jos buvo skirtos izoliuoti, išnaudoti darbams ir naikinti asmenis, nacistų pripažintus valstybės ir vokiečių tautos priešais. Pagrindas kurti stovyklas buvo 1933 m. vasario 28 dienos „ypatingasis dekretas dėl tautos ir valstybės saugumo“. Uždaroma į koncentracijos stovyklas būdavo be teismo leidimo ir neribotam laikui. Stovyklos buvo steigiamos patogiose vietose, netoli didelių gamybos įmonių ar kasyklų, kuriose turėjo vergiškai dirbti kaliniai. Pradiniame stovyklų gyvavimo etape darbas buvo laikomas perauklėjimo priemone.

Uždaroma į koncentracijos stovyklas būdavo be teismo leidimo ir neribotam laikui.

1940–1945 m. darbas tapo būdu nužudyti. Alkani, ligoti, užgauliojami, mušami ir spardomi kaliniai kasdien, nepriklausomai nuo oro sąlygų, būdavo verčiami dirbti žmogaus jėgas viršijantį darbą. Stovyklose nebūta darbinių gyvulių, visus sunkiausias darbus, įskaitant ir vežimų traukimą, atlikdavo žmonės. Jie būdavo baudžiami už smulkiausias nusižengimus. Viena iš dažniausių bausmių buvo plakimas – ją vykdavo ant specialaus „ožio“, prie kurio pririšdavo kalinį. Švelniausia bausmė buvo 25 smūgiai botagu, po didesnio plakimo kaliniai dažnai mirdavo. Kita bausmė, „stulpas“ – persukus pečius pakabinti ant palubėje prisuktų kablių. Taip pat bausdavo uždarydami į bunkerius ar marindami badu (Dachau, Aušvice). Badas buvo vienas baisiausių kaliniui dalykų. Kai kurie jų buvo nuo bado ištinę, kiti siaubingai liesi. Išbadėję žmonės sirgdavo, jų kūnai pasidengdavo didžiulėmis pūliuojančiomis opomis, kamuodavo odos, skrandžio ir žarnyno ligos. Daugelyje stovyklų būdavo atliekami pseudomedicininiai bandymai; pavyzdžiui, Dachau buvo taip vadinamų eksperimentinių stočių, kuriose vokiečių gydytojai darė pseudomokslinius tyrimus su sveikais kaliniais. Užkrėsdavo juos maliarija, flegmona, gelta, džiova. Skrydžiams tirti atlikdavo bandymus kompresinėse kamerose ar šaldydavo kalinius. Esant dideliam šalčiui ant medinių neštuvų guldydavo nuogus kalinius, po kelis iškart. Priištus juos išnešdavo į lauką daugeliui valandų (visai nakčiai). Palikdavo ten, kol šie netekdavo sąmonės. Po to tirdavo jų kraują, šlapimą. Kartais bandydavo atgaivinti, būdavo, kad sėkmingai. Kitų bandymų metu kaliniams dvi savaites neduodavo jokio maisto, tik versdavo gerti sūrų jūros vandenį. Po bandymų kompresinėje kameroje liko sukrečiančių nuotraukų, padarytų siekiant užfiksuoti žmogaus reakciją į staigius slėgio pokyčius.

Ravensbriuke su kalinėmis, daugiausiai jaunomis lenkėmis, atlikdavo pseudomedicininis bandymus išpjaudami dalį kojų kaulų.

Alkani, ligoti, užgauliojami, mušami ir spardomi kaliniai kasdien, nepriklausomai nuo oro sąlygų, buvo verčiami dirbti žmogaus jėgas viršijantį darbą

Kiekvienoje koncentracijos stovykloje buvo aikštė, kurioje ištisas valandas vykdavo patikrinimai, iš kurios į darbą traukdavo kalinių kolonos, kurioje plakdavo prasižengusius ir atrinkdavo kalinius į „invalidų traukinius“. Stovyklose būdavo atliekamos ir mirties bausmės pakariant arba sušaudant

Stovyklose vyravo nuostata: žmogus tėra bevertis numeris. Kalinys netekdavo vardo ir pavardės, asmeninių daiktų – mainais gaudavo numerį, stovyklos aprangą ir nežmonišką su juo elgesį.

Apie 1939 m. vokiečių koncentracijos stovyklos taip pat buvo ir vaikų žudymo bei genocido vietos. Kai kuriose buvo specialūs skyriai nepilnamečiams. Daug vaikų mirdavo dar vykdam į stovyklą, daug žuvo dujų kamerosse arba buvo nužudyti fenolio injekcijomis. Stovyklose buvo ir naujagimių – ten gimusių arba atvykusių į stovyklas kartu su tėvais.

Stovyklose vyravo nuostata: žmogus tėra bevertis numeris.

Pirmoji Vokietijos teritorijoje koncentracijos stovykla buvo įkurta Dachau, Bavarijoje netoli Monako, 1933 m. kovo 22 dieną Heinricho Himmlerio įsakymu. Ji buvo pavyzdys visoms vėlesnėms vokiečių koncentracijos stovykloms. Taip pat čia buvo rengiami esesininkų kadrai (pvz., Adolfas Eichmanas, Rudolfas Hiosas (Adolf Eichmann, Rudolf Höss) kitoms Vokietijoje, o vėliau ir kituose III Reicho nugalėtuose Europos kraštuose steigiamoms koncentracijos stovykloms. Dachau buvo pastatyta specialiai parinktoje pelkėtoje teritorijoje su nesveiku, drėgnu kalnų klimatu, ypač subjurdavusiu rudenį ir žiemą, kai kaliniai turėdavo ištisas valandas stovėti pratybų aikštėje. Pirmaisiais Dachau kaliniais tapo nacistų politiniai priešininkai (be kita ko, komunistai), žydai, homoseksualai, Jehovos liudytojai ir kriminaliniai nusikaltėliai. Apie 1939 m. stovyklą užpildė kaliniai iš visų nugalėtosios Europos kraštų. Tai buvo ir pagrindinė dvasininkų, taip pat ir lenkų, su kuriais būdavo elgiamasi ypatingai žiauriai, naikinimo vieta (iš 2720 čia kalintų katalikų kunigų 1780 buvo lenkai – 858 jų žuvo). Pirmieji masiniai lenkų vežimai į Dachau pradėti 1940 m. pavasarį. Iš maždaug 250 tūkstančių kalinių, kalėjusių šioje stovykloje 1933–1945 m., apie 40 tūkstančių buvo lenkai. Apie 10 tūkstančių iš jų neteko gyvybės. Manoma, kad 1933–1945 m. Dachau stovykloje buvo nužudyti arba mirė apie 150 tūkstančių kalinių. Taip pat Dachau buvo atliekami pseudomedicininiai bandymai,

vykdomos mirties bausmės pakariant arba sušaudant. Stovykla veikė iki išlaisvinimo 1945 m. balandžio 29 d.

Apie 1939 m. vokiečių koncentracijos stovyklos taip pat buvo ir vaikų žudymo bei genocido vietas.

Labai greitai Dachau pavyzdžiu Vokietijoje atsirado kitų koncentracijos stovyklų, į kurias kartu su III Reicho ekspansija ėmė plūsti vokiečių ginkluotųjų pajėgų nugalėtų Europos valstybių piliečiai. Viena iš tokių stovyklų buvo Buchenvaldas (Buchenwald), įkurta netoli Veimaro Tiuringijoje (veikė nuo 1937 m. liepos iki 1945 m. balandžio 13 d.). Pirmaisiais jos kaliniais tapo vokiečių komunistai, socialdemokratai, žydai, įvairių religinių sektų išpažinėjai (pvz., Jehovos liudytojai) ir kriminaliniai nusikaltėliai. 1939 m. pradėti vežti lenkai, čekai, slovakai, austrai ir kitų nugalėtų šalių gyventojai (taip pat ir čigonai), vėliau – sovietų karo belaisviai. Kalinius versdavo katorgiška dirbti, kasti tunelius požeminiams ginklų fabrikams. Šioje stovykloje būdavo atliekami pseudomedicininiai tyrimai. Iš nužudytų kalinių odos gamino galanterijos dirbinius SS pareigūnams. Iš viso Buchenvalde kalėjo apie 240 tūkstančių asmenų.

Įkurta apie 30 km nuo Berlyno, **Zachsenhauzeno** (Sachsenhausen) stovykla veikė nuo 1936 m. iki 1945 m. balandžio 22 d. Ji buvo skirta vokiečių antinacistams. Čia kalinius išnaudojo klinkerio plytelių gamybai. Zachsenhauzene su kaliniais buvo atliekami nusikalstami pseudomedicininiai bandymai. 1942 m. čia buvo pastatyta dujų kamera, krematorijus ir sušaudymo vieta. 1945 m. balandį vyko stovyklos evakuacija - „mirties maršas“. Šioje stovykloje išvis kalėjo apie 200 tūkstančių kalinių.

Nojengamė (Neuengamme) (nuo 1938 m. iki 1945 m. gegužės 5 d.), įkurta 20 km nuo Hamburgo centro, iš pradžių veikė kaip Zachsenhauzeno stovyklos filialas. Čia būdavo atliekami pseudomedicininiai eksperimentai – kaliniams (taip pat ir vaikams) buvo suleidžiama tuberkuliozės bakterijų. Kaliniai buvo pavergtų Europos kraštų gyventojai. Jie dirbo plytinėje ir aplinkinių pramonės įmonių statybose. Stovykloje kalėjo 115 tūkstančių kalinių, iš jų 13 tūkstančių buvo moterys ir vaikai. **Oranienburgo** (Oranienburg) stovykla veikė 1933–1934 metais Oranienburgo miestelio centre, apie 30 km į šiaurę nuo Berlyno. Jos kaliniais buvo III Reicho priešinkai (pvz., komunistai), Berlyno inteligentai, žydai ir Vokietijoje gyvenę lenkai. 1935 m. ji tapo pagrindine **SS** stovyklų inspekcijos būstine. **Estravegeno** (Estrawegen) stovykloje Žemutinėje Saksonijoje (veikė nuo 1933 iki 1945 m.) daugiausia kalėjo Vakarų Europos pasipriešinimo judėjimų nariai.

Flossenburgas (Flossenbürg) (1938 m. – 1945 m. balandis) buvo įkurtas Žemutinės ir Aukštutinės Bavarijos pasienyje, prie vietinio karjero. Pirmieji jo kaliniai buvo vokiečių komunistai, III Reicho priešininkai, kriminaliniai nusikaltėliai, o po 1939 m. – lenkai ir pavergtos Europos gyventojai. Šioje stovykloje kalėjo 150 tūkstančių žmonių. **Ravensbriukas** (Ravensbrück) (1939 m. – iki karo pabaigos), moterų stovykla, buvo netoli Furstenbergo miesto Meklemburgijoje. Su kalinėmis, daugiausia jaunomis lenkėmis, būdavo atlikami pseudomedicininiai bandymai. Stovykloje iš viso kalėjo 135 tūkstančiai moterų.

Mauthausen-Guzenas (Mauthausen-Gusen) (1938 m. – iki karo pabaigos), įkurtas Austrijoje, Mažosiose Alpėse, netoli Mauthauseno vietovės, buvo viena sunkiausių III Reicho stovyklų, kalinių vadinama „pragaru prie Dunojaus“. Kaliniai dirbo akmens skaldyklose. Pirmieji buvo įkalinti austrai, po 1939 m. ėmė plūsti politiniai kaliniai, visų pirma iš Lenkijos. Šioje stovykloje kalinta 210 – 250 tūkstančių žmonių

Harthaimas prie Linco (1938–1944), eutanazijos centras, kartu ir neatidėliotino naikinimo vieta. Jame veikė dujų kameros, pradiniam etape naudotos žudyti fiziškai ir protiškaitei neįgalius vokiečius, taip pat ir vaikus. 1940–1943 m. jame buvo dujomis nužudyta apie 30 tūkstančių žmonių, hitlerinio režimo pripažintų „nevertingais“, bei įvairių tautybių neįgaliųjų.

Po invazijos į Lenkiją Vokietija, remdamasi keletą metų III Reiche veikusių stovyklų pavyzdžiu, pradėjo steigti koncentracijos stovyklas Lenkijos teritorijoje.

Prasidėjus karui Vokietijos teritorijoje buvo įkurtos šios koncentracijos stovyklos:

Mittelbau-Dora (Mittelbau-Dora) Koštaine, Harco kalnuose Saksonijoje, 3 km nuo Nordhauzeno. Dora buvo viena svarbiausių Vokietijos ginklų gamyklų. Iš pradžių ji buvo pavaldi Buchenvaldo administracijai. Savarankiška stovykla tapo 1944 m. spalio 1 d. Čia kaliniai nežmoniškomis sąlygomis dirbo šachtose-tuneliuose. Jie buvo išnaudojami gaminti skraidančias bombas V-1 ir raketas V-2, kuriomis buvo apšaudoma Anglija

Bergen-Belzenas (Bergen-Belsen) atsirado netoli Hanoverio besibaigiant 1943 m. Iš pradžių ji buvo skirta sovietų karo belaisviams. Nors čia kaliniai nedarė – išskyrus darbus stovyklos teritorijoje, – šią stovyklą vadino „mirties fabriku“. Pirmomis 1945 m. savaitėmis ji tapo galutine baze daugumai evakuotų **koncentracijos stovyklų**. Šią stovyklą išlaisvino anglai 1945 m. balandžio 15 d. Iš viso joje kalėjo 90 tūkstančių žmonių.

Po invazijos į Lenkiją Vokietija, remdamasi keletą metų III Reiche veikusiu stovyklų pavyzdžiu, pradėjo steigti **koncentracijos stovyklas** Lenkijos teritorijoje. Kartu pradėjo vežti dalį kalinių iš Lenkijos į stovyklas Vokietijoje.

Anna Jagodžinska (Anna Jagodzińska)

KL Dachau stovyklos vartai su užrašu „Arbeit macht frei“ (Darbas išlaisvina); (IPN)

KL Dachau – bendras barakų, kuriuose gyveno kaliniai, vaizdas, spygliuotos vielos tvora, per kurią ėjo aukštos įtampos elektros srovė, kaliniai šalia barakų; 1945 m. balandis (IPN)

KL Dachau – nužudytų kalinių palaikai; 1945 m. balandis po stovyklos išlaisvinimo (IPN)

KL Dachau – kaliniai iškrauna nuo platformos nužudytųjų kūnus, antrame plane – krematorijaus pastatas; 1945 m. (IPN)

„Stulpą“, vieną baisiausių Dachau taikytų bausmių, vaizduojantis piešinys, nupieštas stovykloje KL Dachau kalinio kunigo Vladyslavo Sarniko; (iš privačių Marijos Sarnik-Koniečnej rinkinių)

Vokiečių pareigūnai vizito į KL Dachau metu, pirmame plane prie stovyklos maketo – SS štandartenfiureris dr. Vilhelmas Pfanenštilis; 1941 m. sausis (IPN)

KL Bergen-Belsen – masinis nužudytų kalinių kapas; 1945 m. balandis po stovyklos išlaisvinimo (IPN)

KL Buchenwald – III Reicho vergai – išbadėję kaliniai; 1945 m. balandis po stovyklos išlaisvinimo (IPN)

KL Buchenwald – buvę kaliniai ant stovyklos guoltų; 1945 m. balandis po stovyklos išlaisvinimo (IPN)

KL Ravensbrück kalinės; 1945 m. po stovyklos išlaisvinimo (IPN)

KL Sachsenhausen – rikiuotė stovyklos aikštėje, gilumoje ant barakų užrašo fragmentas, greičiausiai tokio turinio: : „Es gibt nur einen Weg zur Freiheit, seine Meilensteine heissen: Gehorsam – Fleiss – Ehrlichkeit – Ordnung – Sauberkeit – Nüchternheit – Wahrhaftigkeit – Opfersinn und Liebe zum Vaterland“ (Yra tik vienas

kelias į laisvę, jo pakelės stulpai vadinami: paklusnumas – sparta – sąžiningumas – tvarka – švara – blaivybė – tiesos sakymas – pasiaukojimas ir tėvynės meilė); 1939 m. (IPN)

Galerija
